

detes szüleménye az új időnek. — A' harmadik rend' fölemelésére a' forradalom hatalmas alapot vetett, melyet semmi visszahatás nem tolhatott félre, egyszersmind pedig a' polgáriság és katonai rend közötti hézagot is kiegyenlíté; az álló katonaság' rendszere legtöbb helyen csak a' kül jelenésben áll fenn, nem pedig a' katona és polgár közötti ellentétben, melyre alapítva volt. Rabszolgaság ritkasággá lön, annak eltörlése a' keleti Európában is megkísértetett. A' robotok' kiváltása haladásban volt; az elavult robotok' helyreállítása ritkán 's kedvetlenül hallott esemény. A' négerrabkereskedés' gyalázathelyegének Európáról letörlésére egyes országok példát adának. A' forradalom, midőn a' színesek' jogait kifejté, egy tüzes üszköt vetett Domingóba; tiszteletes és jótékony volt a' britt parlamentnek 1807ki febr. 16rólí végzete, melyben a' rabszolgakereskedést eltörlé, és a' bécsi congressus' határozata, mely azt Europa' ügyévé tette. A' rabszolgakereskedés' bűnös vágyának végképi elnyomására a' tengeri hatalmak' felvigyázata 's munkássága nem elegendő; de Europa' ebbeli végzetei dicsemlékek, ellenében azon, a' szabadság' magasztalt népének Éjszakamerikában, mely európai törzsatyjait a' statuspolgári jogokban túlhaladta ugyan, de az emberiség' jogait lábbal tapossa.

(Németből.)

Horváth Mihály.

(Vége következik.)

Hamlet' ismertetése.

(Folytatás.)

A' csodálatos színmű' minden szerepei között leginkább az Opheliáé értetett balul. A' költő nagyrészt csak érintvén, igen nehéz ezen bűvös elemvegyületnek olly állást adni, melyben hiúság, kaczérság, érzékiség, szerelem, elmésség és komolyság, mély fájdalom és téboly egymás után, sőt ugyan azon pillanathan is mutatkozzanak. Még nem láttam Opheliát, mely nem hogy bámulást, de csak csalódást is ébreszthetett volna bennem. Maga a' hasonlíthatatlan Unzelmann (Bethman) mit sem jelentő volt e' szerepben; a' két Opheliáról, kiket a' Drurylane és Coventgarden színházakban 1817ben láttam, szó sem lehet. A' játszóknokban rendesen egy eleinte igen eszes, 's később igen esztelen személyt látunk. A'

néhai miss O Neal mint Ophelia is nagy, és egyetlen lehetett.

Mennyi szépet, és finomúl szemléltet mondat Goethe Mester-ében ezen characterről; de ha én Shakspeart egészen félre nem értem, a' szerző az egész művön át értetni akarta velünk, hogy a' szegény leány szenvedelmi mámorában 's önátengedésében már régóta annyira van a' herczeggel, hogy Laertes' óvása 's intései igen későn jönnek. Azon gyöngédség, mi szerint Shakspeare ezen viszonyt, mint sok mást, csak mint talányt tette le művében, egészen méltó a' nagy költőhöz; de csak ezen szempontból nyernek Hamlet' viselete, keserű kifejezései, a' leány' fájdalma és őrvongása összefüggést és álláspontot: 's hogy ezen lénynél minden, még maga a' pokol is szépen és szeretetre méltólag jelenik meg, kiengesztel újra, 's a' feladat' megfejtését a' visszaadásban, annál nehezebbé teszi.

A' mint legelsőben Laertessel föllép, ki Hamlet' szerelmi enyelgéseiről azt mondja, hogy az csak egy „ibolya, ifjudó tavaszkor“; szelíden mosolyogva, 's belsejében, — mint véli, — egészen más öntudattal kérdi: „és semmi más?“ Bátyjának tovább folytatott beszédére így felel:

..... de bátyám

Ne tégy miként a' rossz pásztor teszen,
Az ég göröngyös útját mutató nekem,
Magad a' gyönyör virágos útain csapongván
Dorbézoló korhelyként, és csúfolva
Tennen tanácsodat.

Én meg nem foghatom mikép felelhet így egy ártatlan leány; ez olly felelet, melly amaz óvástól egészen elűt. Hanem ő ismerni hiszi testvérét, igen érzi ő a' csúfságot, mi szerint ezen intések most jönnek, miután a' herczeggeli viszonyt mind eddig elnézték, vagy nem akartak róla tudni. Atyja' ellenében már visszatarthatóbb; nem akar sokat mondani, beéri néhány általános kifejezéssel, 's fájdalmát rejtenie kell a' mint amaz, mint szigorú atya, a' herczegről megvetéssel szól.

Megrémülten, lelke mélyében megrázva, csaknem szétzúzottan jó a' herczeg' látogatását jelenteni. Itt már előre érezhetjük minő szédítő 's bizonytalan magasságban lebeg egész valója. Ezen jelenet mindig igen hidegen és ózanon adatott.

Ezen elhangultságában kénytelen a' szerencsétlen magát örült szerelmese' kipuhatolá-

sához eszközül használtatni. Itt a' színésznőnek egész művészetét elő kell vennie, hogy ezen embertelen feladásnak egész kinját szemléltesse; a' kinos belküzdalem, magát atyjától 's a' királytól kihallgattatva tudni, a' szerelmes' ellenében, kit többé nem szabad látnia, 's kihez tehát illy kedvező alkalommal annyi mondani valója lenne: kényszerítve van magát előtte egy idegen, természetlen alakban láttatni, keserű bántásait 's a' durvaságig menő kisebbitéseit tűrni, a' nélkül hogy igazolására csak egy szót is ejthetne, míg végre midőn senkitől sem hallgattatik, kinpanaszokban fakad ki. Valóban egy művésznőnek a' legbonyolodtabb föladat. E' helyett rendesen azt látjuk, hogy a' lány egész nyugalommal igazítja el a' dolgot, 's ha aztán e' mellett, — mint gyakran történik, — a' herceg e' jelenést szenvedőleg, sopánkodva, érzelmőleg veszi, a' költő' legnagyobb elferdítése kész.

Midőn Ophelia az ajándékokat vissza akarja adni, Hamlet azonnal felkiált: Ha ha! becsületes vagy? Ha ha! are you honest? mivel ő csak idegenséget, zavartságot és visszásságot lát, miket csak újabb sérelemnek kell vennie.

A' színmű' adatása alatt kénytelen tűrni Hamlet' illetlen beszédét az egész udvar előtt, ez vele minden tisztelet nélkül bánt, arra már régóta érdemetlennek látván magát előtte. A' herceg elküldetik, atyja meggyilkoltatik általa, 's a' sokáig keblébe fojtott fájdalom, az elhagyottság, az egykori szebb órák' emléke, minden egész erővel ront össze fölötté, 's hatalmat vesz ingadozó elméjén. Hogy teljes leplezetlenségben láttassék, szerelmi örültsége atyjáérti fájdalmát is felölti: sirdalát ama' pajzán románczczal váltja fel, melly saját sorsát fejezi ki:

Ő kész volt, és felöltözött,
Az ajtót felnyitá,
Bement a' lány, de mint lány a'
Szobát el nem hagyá.

Majd: Lány szól: míg enyelgél velem
Mentést rebesgetél, —
A' napra! én meg sem szegem,
Ha te be nem jövél.

Midőn Ophelia ezen jelenetben még egyszer fellép, már szilárdabb alakot vőn örültsége. — Shakspearenél, ki a' természetet szemlélte, hogy attól soha ne távozzék, az örültek mindig bizonyos öntudattal, egy nemével az okosságnak bírnak; Lear vad örvöngése közben

a' legfőnségesebb gondolatokat tárja elő. Néha saját állapotjaikra önkényt visszajátszanak, 's ebből Ophelia is láttat valamit. Virágokat 's növényeket hoz, mellyeknek akkor Angliában saját jelentéseik voltak. (Gyakran csak szalmaszálakat látunk osztogatni, miket így vagy amúgy neveznek el a' játszónök; ez egészen a' szerző' nézete ellen van). Laerteshez e' szavakkal megy: „Itt van nefelejts emlékül, kérlek, szerelmem, emlékezzél rám, 's itt van rozmarin, ez hűségédért.“

Az eredetiben: There's rosemary, that's for remembrance; pray you, love, remember; and there is pansies, that's for thoughts.

A' rozmarin Angliában, mint Németországban menyekzőknél szokott kiosztatni; temetéskor hasonlólag (ez nálunk is szokásban van több vidékeinken). Laertesnek a' rozmarint megholt atyja' emlékével adja; szintúgy a' háromszínű violának is ezen emléket kell megőrizni.

Itt van önnek anis (Fenchel) és czámoly (Agley) — folytatja — a' mint ezeket a' királynak nyújtja. Az anisnak többféle jelentése volt, közmondásban hízlelőst jelent, de kedvet, és érzékiséget is. A' czámoly különféle jelentésekben jön elő; igen gyakran mint hűtlenség, 's durva érzékiség' példázata.

Itt van önnek ruta (a' királynéhez fordulva) 's magamnak is. Te a' magadét különbség-jegygyel viselheted. Itt van százszorszép, stb.

There's rue for you; and here's some for me: we may call it herb of grace o'sundays: — you may wear your rue with a difference. — There's a daisy — stb.

Rue, és ruth angolban egyforma jelentésű; 's miként a' bánat a' szívet töredelemnek, ajtatosságnak nyitja meg, 's a' kegyelmet lehetővé teszi, úgy a' ruta (rue) kegyvirágnak herb of grace is neveztetik. Ebből a' királynének tiltott házassága miatt ad, — mi e' rutát vasárnapi kegyvirágnak nevezhetjük — (talán isteni tisztelet miatt: a' hely nehéz). Ön a' magaét különbség-jegygyel viselheti. (Mivel különböző bűnben lélekezünk). Itt van százszorszép is, a' daisy — könnyelműség virága, a' könnyenhívő leány' jelképe, mint gyakran előjön.

Mi e' jelenet' előadását illeti, annak csak úgy lehet olly hatása, millyenre a' szerző számolt, ha beszéd és játék gyorsak 's folyók, főleg pedig bájosak, millyennek Laertes testvé-

rét festi. Épen az a' fő feladat, hogy azon háj, és kellemes kaczérság, mellyek Opheliát annyira kitüntetik, ezen bomlott állapotha is átvitessenek, az elmehábortól majdan mintegy átviharzó felhőtől elsötétítve. Az átmenetek élesek és gyorsak legyenek, örömből fájdalomba, 's viszont, de azonnal újra szeretetre méltóságban olvadjanak föl. De ha egy kísértetszerű jelenetet találunk belőle csinálni, melly iszonyt okoz, ha a' szavakat, és dalokat von-
tatjuk és erősen accentuáljuk 's ezzel a' jele-
netet hosszítjuk 's késleltetjük, úgy ezen tü-
nemény, mellyel Shakspeare olly sokat akart,
visszataszító és szenvedhetetlen lesz, mit talán
némelylek aztán nagy, erős hatásnak neveznek.

Laertesről kevesebb az észrevétel. Ha a' színész magát félrevezettetni nem engedi, elég ha őt általában nemes, fogékony érzetű fiúnak 's testvérnek veszi. Mindjárt először egészen mint egy nemes, udvarias, délczeg ifja jelenik meg azon kornak, Opheliát egy szépen elszavalt virágos beszédben óvja, mellyben magát örömet hallja, olly sajátság, melylyet a' színmű egész személyzetével megoszt.

Ezután elvesztjük őt szem elől, míg egy-
szer, a' darab' fordulatpontja után mint lázadó,
nyers, durva-merészen újra föllép. Busuljon ő
hár atyja fölött, minő hévvel akar (mellyik em-
ber fölől nem tesszük fel ezen érzelmet), de
azon fájdalom, melyet ő mutat, még is csak
ürügy, dicsvágya' hirtelen felvillanó álmát va-
lósítani. — Mert jól megfontolva a' dolgot,
mi köze is van a' pártütésnek atyja' halálával?
Azonban a' jobblélek a' király' hőstekintete ál-
tal fölébresztetik benne, a' pillanat, mellyben
meg kell vala azt gyilkolnia már el van mu-
lasztva, 's a' lázongó fiú' zavarba esése örült
testvére' beléptével újabb, színpadi dühre vál-
tozik. Testvérét is szereti ő bizonyosan, ezen
tekintetnek kinosnak, szét szaggratónak kell
rá nézve lenni, de még sem olly módon, mint
azt a' király előtt mutatja.

Midőn valamivel csendesültebbé lön, a'
királylyali ármány-koholásban látható, miké-
pen tervét soha sem akarja kezei közül kiho-
csátani, ámbár jól érzi, hogy az igazi pillanat
el van szalasztva. Testvére' halála újra feltü-
zeli. Némelly magyarázója a' költőnek Laer-
tes' beszédet, fájdalma' kifejezésmódját termé-
szetlennak, affectálnak nevezte; ollyasmivel
akarták a' költőt vádolni, mi épen mint dicsé-
ret bátran szól mellette.

Épen olly erőltetett temetőbeli hyperbolicus beszéde, mi Hamletet is arra ingerli, hogy őt még nagyobb túlzással felülhaladja. — A' vivásról, melylyel a' tragoedia bezáratik, már fentebb volt szó.

A' léleknek Schröder' egyik legművészetdúsabb, 's megragadóbb előadásának kellett lenni, meg vagyok felőle győződve, bár őt ezen characterben magam nem láttam. De a' mi azóta a' német színpadokon mint utánzása a' nagy művésznak véghez megy, nem méltányolható. Értem azon tompa, lassú, egyhangú recitálást, semmi testmozgással nem kísérvé, melly által a' jelenet mászva lepeg, 's a' csalódás egyenesen megháboríttatik. Bár teste 's vére nincsen is többé az öreg Hamletnek, de azért minden emberi szenvedélyei megvannak: harag, boszúvágy, féltékenység. Pathosteljes beszédét, módosítva ugyan, de még is csak mint olyat kell felfogni. Neki tehát haragudni kell szóban és heves testjátékban.

Ha Hamletet a' költő' legcsodálatosb 's legönfejűbb művének mondjuk, bizonynyal nem követünk el igaztalanságot, csak hogy azt egyszersmind mint legmélyelműbbet is tudjuk méltányolni, mellynek egészéből olly rendkívüli tragikai érzemény lángol elő, mely magát szavakkal leírni alig engedi. A' minő változatosan pendülnek meg a' legmélyebb tragikai hűrok; úgy láttatunk érezni egy látszatos vígjáték' fájdalmát és derengését rendes átmenetel nélkül: sőt nincs költemény, mellyben Shakspeare közönségéhez illy bizalmas közelbe jött, úgy szólva azt mintegy kézzel illette volna, úgy hogy korlátozott műbírálok' közönséges szabályainál fogva csalódásnak, méltóságnak, érdeknek és igazságnak már csak ez által menthetetlenül tönkre kellene menni.

Egressy Gábor.

(Vége következik.)

M U T A T V Á N Y

Shakspeare' Julius Caesarja' fordításából.

IV. felv. 3. jelenés.

(Brutus' sátorának belseje. Lucius és Titinius egy kis távolságban tőle. Brutus és Cassius jönnek.)

Cassius.

Hogy engem megbántál, ebből világos:

Te Lucius Pellát kárhoztatád,

Hogy ajándokot vön itt a' sárdiaktól,